

Michał Łesyk
Absolwent SGH

Kobiety w tenisie – historia walki o równość

Streszczenie

Sport kobiet przeżywał w ostatnich dekadach intensywny rozwój. Profesjonalizacja i wzrost zainteresowania ze strony publiczności widoczne były w wielu dyscyplinach. Niemniej jednak zarobki sportselek w praktycznie każdej dyscyplinie są niższe od zarobków mężczyzn uprawiających dany sport. Tenis uchodzi za dyscyplinę przodującą w realizacji równościowych aspiracji zawodniczek. Celem artykułu jest zaprezentowanie kluczowych momentów w historii kobiecego tenisa, opisanie walki o lepszy status tenisistek oraz oporu, na jaki te starania napotykały. Podkreślono, że w tenisie wciąż występują znaczące różnice zarobkowe ze względu na płeć. Podjęto próbę wytłumaczenia tych nierówności, ale zwrócono także uwagę, że nierówności dotyczą nie tylko wynagrodzeń. W artykule opisano system rang turniejów tenisowych i zakorzenione w nim nierówności szans, jak również problemy formalne, z którymi muszą mierzyć się tenisistki. We wnioskach podkreślono, że w kwestii równości płci w tenisie dużo udało się osiągnąć, niemniej jednak wciąż dostrzec można przejawy dyskryminacji kobiet. Walka o równe traktowanie nie jest skończona i powinna być prowadzona, jak wskazuje historia, przez same tenisistki.

Słowa kluczowe: nierówność ze względu na płeć, sport, tenis, luka płacowa

Wstęp

W świecie sportu podział na rywalizację w ramach grupy kobiet i mężczyzn jest na porządku dziennym. Nawet w sportach precyzyjnych, gdzie siła fizyczna nie ma znaczenia, rzadko zdarza się, by kobiety rywalizowały razem z mężczyznami. Wyjątkiem do pewnego stopnia może być tutaj *dart*. Co prawda najczęściej panie i panowie rywalizują w oddzielnych turniejach, jednak w ostatnich latach najlepsze darterki rywalizują z męską światową czołówką, m.in. w Mistrzostwach Świata organizacji PDC (Professional Darts Corporation). W 2020 r. Angielka Fallon Sherrock jako pierwsza weszła do trzeciej rundy tych Mistrzostw [Guy 2019].

W większości dyscyplin wciąż występuje zróżnicowanie zawodów ze względu na płeć, które gene-

ruje duże nierówności płacowe między mężczyznami a kobietami (na korzyść tej pierwszej grupy). Bardzo widoczne jest to w przypadku piłki nożnej. W 2022 r. szacowano, że średnia roczna pensja piłkarza Premier League wyniosła ok. 2,8 mln funtów. Dla porównania, średnia pensja zawodniczki na najwyższym szczeblu brytyjskich rozgrywek (Women's Super League) to zaledwie 30 tys. funtów rocznie [Ovaisi 2019]. Od wielu lat toczy się dyskusja dotycząca zasadności tych różnic. Niejednokrotnie w debacie pojawia się argument związany ze zdecydowanie mniejszą popularnością kobiecej piłki nożnej. Osoby posługujące się tym argumentem wskazują, że przyczyną niższych zarobków piłkarek jest mniejsza atrakcyjność wynikająca z gorszych umiejętności i mniejszej siły fizycznej, co z kolei wpływa na niższą oglądalność i mniejszą liczbę sprzedanych biletów.

Z drugiej strony podkreśla się, że wysiłek wkładany przez sportswomenki jest nie mniejszy niż w przypadku mężczyzn, a ograniczona popularność wynika nie tyle z mniejszej widowiskowości, ile z mniejszej promocji kobiecego sportu, co hamuje szybszy rozwój żeńskich dyscyplin [Fink 2015]. Na tym tle jako pozytywny przykład wskazuje się tenis, gdzie dysproporcje płacowe są zdecydowanie mniejsze niż w przypadku piłki nożnej, chociaż wciąż są widoczne [Flake, Dufur, Moore 2013, s. 366–376].

Celem artykułu jest opisanie nierównego traktowania kobiet i mężczyzn w sporcie, a w szczególności przybliżenie najważniejszych i przełomowych momentów w historii kobiecego tenisa, które pozwolą na zobrazowanie obecnej sytuacji, w jakiej znajduje się ta dyscyplina i wskazanie na możliwe kierunki zmian ograniczających dyskryminację kobiet. W artykule podkreśla się znaczącą rolę czołowych tenisistek w walce o równouprawnienie i lepszy status tenisistek.

Nierówności w sporcie

Zjawisko coraz większej obecności kobiet w profesjonalnym sporcie jest przedmiotem badań i naukowych publikacji dotyczących nierównego traktowania ze względu na płeć. Takie traktowanie na ogół dotyczy zróżnicowanego przekazu medialnego, w ramach którego mniej uwagi poświęca się sportswomenkom [Bernstein 2002; Buysse, Embser-Herbert 2004; Duncan, Sayaovong 1990; Messner, Duncan, Wachs 1996; Stevenson 2002; Weber, Carini 2012; Yip 2018; Bruce 2016; Vincent et al. 2007]. Analiza relacji zamieszczonych w trzech brytyjskich gazetach („The Times”, „The Sun” i „Daily Mail”) z turnieju Wimbledonu w 2000 r. prowadzi do wniosku, że opisy stosowane przez dziennikarzy (głównie mężczyzn) dewaluowały lub marginalizowały osiągnięcia tenisistek, za to nawiązywały do ich wyglądu [Vincent et al. 2007, s. 281–300]. Te brytyjskie gazety zwracały szczególną uwagę na urodę Anny Kournikovej, którą przedstawiano jako swego rodzaju sportową „Lolite”. Z kolei Serena i Venus Williams były nazywane „Amazonkami” i zdaniem badaczy doświadczały rasistowskiej bigoterii. Podkreślano fizyczność i rzekomą androgeniczność sióstr Williams. W relacjach dostrzeżono też, że dziennikarze sprzyjali tenisistkom o białym kolorze skóry. Analogiczne wnioski wyciągnięto z analizy artykułów amerykańskich mediów („The New York Times”, „The LA Times”, „USA Today”, „FOX Sports”,

„Sports Illustrated”) dotyczących US Open 2007. Wyniki pokazały, że zarówno gazety, jak i media internetowe minimalizowały atletyzm tenisistek [Kian, Clavio 2011, s. 55–84]. Najnowsze badania potwierdzają występowanie w mediach negatywnych stereotypów tenisistek. A. Yip [2018] analizował artykuły prasowe dotyczące turnieju Australian Open w 2015 r., zamieszczone na oficjalnej stronie turniejowej oraz na portalu ESPN, i doszedł do wniosku, że relacje skupiały się na słabości fizycznej, niedostatkach technicznych i postrzeganej kruchości psychicznej zawodniczek.

W literaturze przedstawia się wiele potencjalnych przyczyn istnienia międzypłciowej luki płacowej. Te główne przyczyny to niższe oczekiwania płacowe kobiet [Chevalier 2007; Magda, Tyrowicz, Velde 2015], segregacja zawodowa [Ngai, Petrongolo 2017] czy normy kulturowe [Fan, Marini 1997, Jacobs 1989]. Do determinant międzypłciowej luki płacowej najczęściej zalicza się: wiek, liczbę lat w edukacji, liczbę godzin przepracowanych w miesiącu/tygodniu, zawód, wielkość przedsiębiorstwa, a także takie charakterystyki, jak np. stan cywilny, status migracyjny, kolor skóry, typ zatrudnienia (pełny/niepełny etat), stan rodzinny, przynależność do związku zawodowego, sektor [Leythienne, Ronkowski 2018; Meara, Pastore, Webster 2019]. Jednakże profesjonalny sport jest specyficznym przypadkiem. Dotychczas analizowano różnice w wynagrodzeniach na tle rasowym [Hamilton 1997, s. 287–296; Kahn, Shah 2005, s. 444–462; Szymanski 2000, s. 590–603], a także zarobki i ścieżki kariery wśród zawodników w amerykańskich koledżach [Dufur 2008, s. 137–158; Humphreys 2000, s. 299–307; Knoppers, Meyer, Ewing 1991, s. 1–20]. Badań dotyczących luki płacowej wśród sportowców płci męskiej i żeńskiej jest wciąż relatywnie niewiele. Niektórzy zwracają uwagę, że w przypadku tenisa część nierówności w płacach można wytłumaczyć różnicą produktywności, ale po skorygowaniu wyliczeń o tę zmienną wciąż widoczna była rozbieżność w zarobkach, która zdaniem autorów wynikała wprost z nierównych pul nagród w turniejach średniej i niskiej rangi [Flake, Dufur, Moore 2013]. Z kolei według badania I. Cepedy [2021] nierówności płacowe występujące w tenisie można w całości wyjaśnić różną produktywnością męskich i kobiecych rozgrywek. Jego zdaniem różnica w generowanych dochodach jest odpowiedzialna za niższe zarobki tenisistek i nie występuje w tym wypadku komponent wprost dyskryminacyjny. Jednocześnie autor zaznacza, że dyskryminacja w tenisie jest obecna i objawia się np.

mniejszą liczbą męskich rozgrywek sędziowanych przez kobiety, a także niemal całkowitym brakiem trenerek na najwyższym poziomie. Z kolei H. Jakubowska [2014] zauważa, że źródłami finansowania imprez sportowych mogą być fundusze publiczne lub prywatne. Na tych drugich nie spoczywa żaden obowiązek związany z równym traktowaniem damskich i męskich rozgrywek. Autorka stwierdza, że sposobem na zniwelowanie nierówności finansowych w sporcie może być zwiększenie zainteresowania sportem wśród kobiet, co mogłoby skutkować zwiększeniem wsparcia kobiecego sportu ze strony sponsorów. Jakubowska [2012] powołuje się na R. Tyrałę [2005] i M. Podgórskiego [2011], którzy zaznaczają, że sama idea rywalizacji sportowej nie oznacza zakwestionowania idei równości. Dzieje się tak, gdyż sport odnosi się do różnic na poziomie ciała, czyli biologicznych [Tyrała 2005]. W swoim artykule Jakubowska rozważa argumenty za i przeciw utrzymującej się dysproporcji w zarobkach kobiet i mężczyzn w sporcie. Pierwszy z nich dotyczy proporcjonalności nagród do poniesionego wysiłku. To argument często przytaczany w kontekście tenisa, gdyż w turniejach wielkoszlemowych kobiety grają mecze singlowe do dwóch wygranych setów, a mężczyźni do trzech. Średnio więc panowie spędzają więcej czasu na korcie w drodze po tytuł, a nagrody są równej wielkości. Ten argument jednak nie jest podnoszony w porównywaniu nagród w innych dyscyplinach sportowych, np. w wysiłku łucznika i osoby podnoszącej ciężary. Długość rywalizacji więc nie zawsze jest wyznacznikiem decydującym o wielkości nagród. Innym argumentem jest przekonanie, że różnice w nagrodach są pochodną różnicy w osiągnięciach sportowych. Argumentacja w tym wypadku opiera się na stwierdzeniu, że skoro sportyści nie są w stanie pokonać sportyściń w danej dyscyplinie, to powinny otrzymywać mniejsze nagrody. Jednak możliwość osiągnięcia takich a nie innych wyników sportowych jest często podyktowana różnicami fizycznymi między kobietami a mężczyznami, tj. czymś, na co nie mają (co do zasady) wpływu. Pozostałe argumenty związane są z występującą po stronie kobiet mniejszą konkurencją w danych dyscyplinach oraz z przekonaniem, że sport podporządkowany jest regułom rynkowym. Jakubowska przedstawia różne propozycje poprawy obecnego stanu rzeczy. Przytacza np. propozycję J. English [1978], która zakłada wyrównanie szans przez mocniejsze dofinansowanie sportu kobiet oraz kontrowersyjny postulat uniezależnienia wynagrodzenia od osiągniętych wyników czy popularności dyscypliny.

Wśród argumentów za równością w wynagradzaniu osiągnięć kobiet i mężczyzn w sporcie jest ten odwołujący się do koncepcji J. Rawlsa [1994], zgodnie z którą osiągnięte zyski/korzyści wynikają z niezależnej od jednostki dystrybucji naturalnych cech i umiejętności.

Pierwsze lata kobiecego tenisa

Początki nowoczesnego tenisa sięgają XIX w. Pierwszą edycję Wimbledonu, uznawanego za najbardziej prestiżowy turniej tenisowy na świecie, mężczyźni rozegrali w singlu w 1877 r. [Little 2006], a już siedem lat później odbył się pierwszy turniej kobiet, jednak dopiero po zakończeniu rywalizacji mężczyzn [Barrett 2014]. W inauguracyjnej edycji turnieju wzięło udział 13 Brytyjek, spośród których najlepsza okazała się Maud Watson. Za zwycięstwo uzyskała symboliczną nagrodę rzeczową o wartości 20 gwinei¹ [Tingay 1977]. Zwycięzca inauguracyjnej edycji męskich rozgrywek, Spencer Gore, otrzymał nagrody o łącznej wartości 37 gwinei [Little 2013]. Należy pamiętać, że mowa tu o sporcie amatorskim, a więc z założenia motywacją tenisistek i tenisistów nie miał być zarobek. Jednak nawet w tych okolicznościach dostrzec można istniejące nierówności.

W latach 20. XX w. swoją karierę rozpoczęła Suzanne Lenglen. Francuska tenisistka uznawana jest za jedną z pierwszych światowych gwiazd tenisa. W swojej karierze Lenglen wygrała 83 singlowe turnieje, w tym dwukrotnie French Open i sześciokrotnie Wimbledon. W sumie wygrała 21 turniejów wielkoszlemowych [Little 1988]. Wiele meczów z udziałem Paryżanki wypełniało trybuny, w tym finał Wimbledonu z Lambert Chambers w 1919 r., podczas którego frekwencja ponad dwukrotnie przekroczyła pojemność kortu centralnego [Engelmann 1988, s. 27]. W 1922 r. organizatorzy turnieju wimbledońskiego zdecydowali o zmianie miejsca rozgrywania meczów z Worple Road na obecną lokalizację przy Church Road. Jednym z powodów tej decyzji był właśnie fakt, że stary obiekt nie mógł pomieścić rzeszy kibiców, którzy przybywali specjalnie po to, by oglądać Lenglen [Wertheim, Feldman 2019]. Tak powszechna fascynacja zawodniczką w latach, gdy w wielu państwach kobiety wciąż nie posiadały praw wyborczych, wyróżnia tenisa na tle innych sportów. Tenisistka z Paryża wyznaczała na przestrzeni swojej kariery wiele trendów. Lenglen przyczyniła się do zmiany strojów tenisistek na bardziej przystosowane do gry w tenisa. Jean Patou projekto-

wał jej stroje, które miały być zarówno stylowe, jak i pozwalające swobodnie wykonywać ruchy, w tym charakterystyczny dla niej baletowy naskok. Nietypowo jak na tamte czasy, bluzka Francuzki była bez rękawów, a spódnica sięgała tylko do kolan [Engelmann 1988, s. 24–25; Little 1988, s. 26]. Lenglen była także pierwszą czołową tenisistką, która porzuciła tenis amatorski, przechodząc na tenis zawodowy [Collins 1994]. Turnieje pokazowe, które rozgrywała w Stanach Zjednoczonych w latach 1926–1927, były pierwszym tego rodzaju przedsięwzięciem w historii dyscypliny. Francuzka ustanowiła standard, który był stosowany przez następne cztery dekady, aż do początku ery open.

Era open

W 1968 r. w tenisie rozpoczęła się era open, tzn. w każdym turnieju mogli brać udział tenisiści profesjonalni i amatorzy oraz otrzymywali wynagrodzenie za swoje dokonania. Przy czym nagrody dla kobiet były znacznie niższe niż dla mężczyzn. W 1968 r. zwycięzca Wimbledonu Rod Laver otrzymał 2000 GBP, z kolei triumfatorka turnieju kobiet uzyskała 750 GBP [Little 2013, s. 128, 327–334]. Pierwszą zwyciężczynią ery open na wimbledońskich trawnikach była jedna z najistotniejszych postaci tamtego okresu – Billie Jean King, która od początku nastania ery open zabiegała o równe płace dla tenisistek. King była pierwszą sportsmenką, która na przestrzeni kariery zarobiła w sumie ponad 100 tys. USD. Amerykanka podejmowała działania na rzecz stworzenia pierwszego profesjonalnego kobiecego tour tenisowego².

King wraz z ósmioma innymi tenisistkami – Rosemary Casals, Nancy Richey, Peaches Bartkowicz, Kristy Pigeon, Valerie Ziegenfuss, Julie Heldman, Kerry M. Reid i Judy T. Dalton (tzw. Original 9) – podjęły współpracę z wydawczynią magazynu „World Tennis”, Gladys Heldman, w celu uzyskania jej wsparcia w negocjacjach dotyczących równości w nagrodach pieniężnych ze względu na płeć. Wymienione zawodniczki narażały swoje kariery tenisowe, gdyż USLTA (United States Lawn Tennis Association) nie popierała ich żądań. Gladys Heldman wraz z grupą dziewięciu tenisistek postanowiły obrać za cel zniwelowanie różnic płacowych w turnieju Pacific Southwest Championships, który odbywał się w Los Angeles. Pula nagród dla tenisistek była tam ośmiokrotnie niższa niż w przypadku tenisistów. Heldman próbowała nakłonić

szeffa turnieju, byłego zawodowego tenisistę, Jacka Kramera, do zmniejszenia nierówności płacowych. Kramer jednak odmówił, co doprowadziło do tego, że Original 9 zadeklarowała bojkot turnieju. Ogłoszono także udział tenisistek w turnieju rozgrywanym pod auspicjami nowo powstałej organizacji Virginia Slims Circuit. Turniej posiadał pulę nagród równą 7500 USD i odbył się w Houston w Teksasie we wrześniu 1970 r. Powstanie tej niezależnej zawodowej kobiecej organizacji zapewniło większe nagrody pieniężne [Roberts 2005]. USLTA zawiesiło wszystkie zawodniczki stanowiące Original 9 i zabroniło im udziału w turniejach. Mimo to do końca roku Virginia Slims Circuit zwiększyła liczbę członkiń z dziewięciu do czterdziestu, co umożliwiło rozegranie pełnego sezonu w 1971 r. [WTA Tour 2008]. W 1973 r. Virginia Slims Circuit przekształciła się w znaną do dzisiaj Women’s Tennis Association (WTA), która organizuje kobiece rozgrywki tenisowe.

King, wygrywając US Open w 1972 r., otrzymała 15 tys. USD mniej niż zwycięzca w rywalizacji mężczyzn – Ilie Năstase. King zadeklarowała, że nie weźmie udziału w następnej edycji, jeśli nagrody pieniężne nie będą równe [BJK Firsts and Facts 2010]. Nie chcąc dopuścić do bojkotu turnieju w 1973 r., US Open stał się pierwszym dużym turniejem oferującym równe nagrody pieniężne dla kobiet i mężczyzn oraz pierwszym turniejem wielkoszlemowym. King we wrześniu 1973 r. zmierzyła się w pokazowym meczu nazwanym „wojną płci” (Battle of the Sexes) z mającym wówczas 55 lat Bobby Riggsem – 3-krotnym mistrzem wielkoszlemowym i zwycięzcą ponad 100 turniejów tenisowych. Riggs wielokrotnie wypowiadał się negatywnie na temat kobiecego tenisa i twierdził, że mimo wieku jest w stanie pokonać każdą zawodniczkę z czołówki. Warto zaznaczyć, że nie była to pierwsza odsłona „wojny płci”, gdyż 13 maja 1973 r. doszło do spotkania Australijki Margaret Court z Bobby Riggsem. Court doznała wtedy porażki 6:2, 6:1. Mecz ten odbywał się w dniu, kiedy Amerykanie świętują dzień matki, dlatego też okrzyknięty został „masakrą w Dzień Matki” (*Mother’s Day Massacre*) [Drucker 2021]. King cztery miesiące później pokonała Riggsa 6:4, 6:3, 6:3 [Kirkpatrick 1973]. Mecz oglądany był na trybunach stadionu w Houston przez 30,5 tys. osób, natomiast w telewizji przez 50 mln osób w USA i 90 mln na całym świecie [Culpepper 2017]. Amerykańska tenisistka stwierdziła później, że jej zwycięstwo ważne było zarówno dla kobiecego tenisa, jak i dla całego ruchu emancypacyjnego

[Blattman 2013]. King za sprawą swojej postawy w walce o równe płace, poprzez zwycięstwo nad Riggsem i dzięki ujawnieniu, że jest osobą homoseksualną, stała się ważną postacią drugiej fali feminizmu [Sweeney 2008]. Amerykanka pokazała dobitnie, że czasami potrzebne są kroki radykalne w celu realizacji postulatów równościowych. Warto dostrzec, że cała Original 9 szybko doszła do wniosku, że konieczne jest zbudowanie odrębnej instytucji, która dbałaby o interesy kobiet w tenisie.

Mimo nacisku King i innych tenisistek pozostałe turnieje wielkoszlemowe nie poszły od razu w ślady nowojorskiego turnieju i nie zrównały puli nagród dla kobiet i mężczyzn. Spośród czterech najważniejszych turniejów w tenisie drugim, wprowadzającym równość płacową, był Australian Open, jednak stało się to dopiero z nadejściem XXI w., czyli 28 lat po US Open. Najbardziej odporne były francuskie Roland Garros oraz najmocniej osadzony w tradycjach Wimbledon³. W turnieju wimbledońskim zwyciężczynie początkowo otrzymywały niespełna 40% kwoty przeznaczonej dla męskich triumfatorów. W kolejnych latach ta dysproporcja znacząco się zmniejszała, jednak wciąż pozostawała widoczna aż do 2007 r. (rysunek 1).

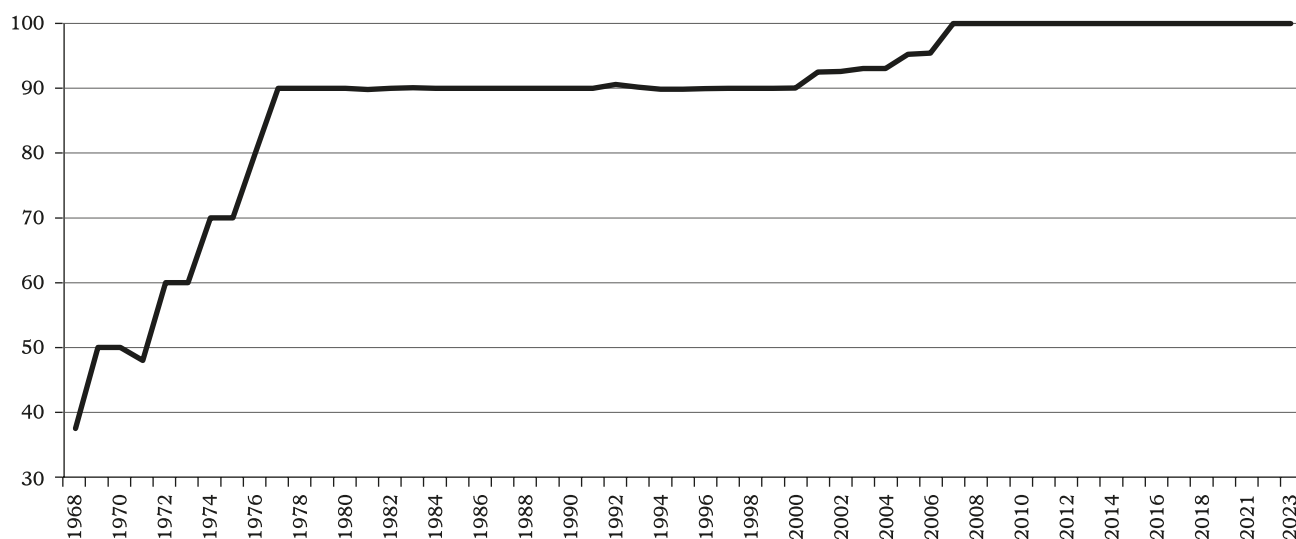
W tym kontekście na uwagę zasługuje rola, jaką odegrała pięciokrotna zwyciężczyni Wimbledonu, Venus Williams⁴. Niezwykle istotny okazał się artykuł jej autorstwa opublikowany w „The Times” w przeddzień Wimbledonu w 2006 r., w którym nawoływała do zrównania pul nagród dla kobiet i męż-

czyn. Stwierdziła, że, pozwalając na nierówne zarobki, Wimbledon stawia się „po złej stronie historii” [Williams 2008]. W tym samym roku WTA i UNESCO [WTA Tour and UNESCO 2008] rozpoczęły kampanię mającą promować równość płci w sporcie, zapraszając Williams do bycia twarzą tej kampanii. Będący pod dużą presją Wimbledon ogłosił w lutym 2007 r., że będzie przyznawał równe nagrody pieniężne wszystkim zawodniczkom i zawodnikom we wszystkich rundach, a organizatorzy Roland Garros wystosowali analogiczne oświadczenie dzień później. Chicago „Sun Times” wskazał, że Williams przyczyniła się do „zmiany umysłów chłopców” i dodał, że „chęć publicznego wyrażenia zdania odróżnia ją nie tylko od większości jej rówieśniczek, lecz także od (...) najsławniejszych sportowców płci męskiej” [Slezak 2007].

Niezakończona walka

Mimo przedstawionych powyżej starań nie udało się osiągnąć pełnej równości płacowej w tenisie. Na sezon tenisowy składa się wiele turniejów, nie tylko wielkie szlemy, ale też turnieje WTA⁵ czy też niższych rang⁶. Dysproporcje znacząco zwiększyły się w czasie pandemii COVID-19, kiedy to na wiele miesięcy wstrzymano rozgrywki sportowe na całym świecie, a powrót do rozgrywania turniejów najpierw wiązał się z grą przy pustych trybunach, a następnie z ograniczoną liczbą kibiców. To spowodowało

Rysunek 1. Kwota za wygraną w turnieju singlowym kobiet na Wimbledonie jako procent kwoty wygranej przez zwycięzcę turnieju mężczyzn

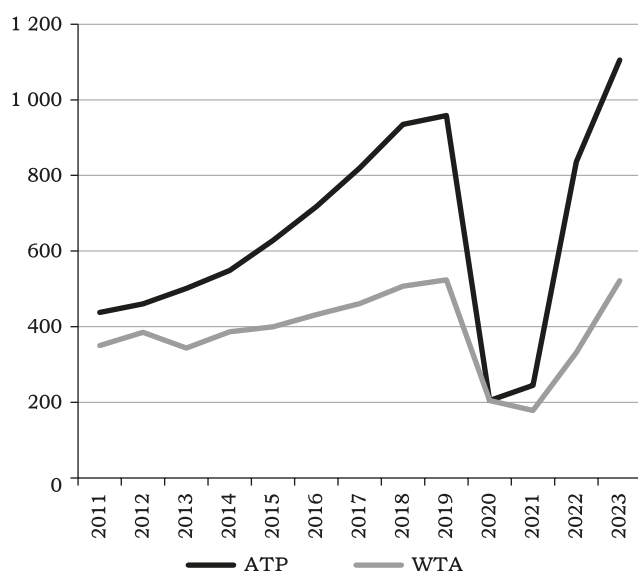

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wimbledonu.

problemy finansowe organizatorów wielu turniejów, gdyż nagle źródło ogromnej części ich dochodów znacząco się uszczupliło [Shmerler 2022]. Większość organizatorów nie mogła liczyć na rekompensatę, jaką otrzymał np. Wimbledon, który był ubezpieczony na wypadek odwołania turnieju z przyczyn losowych [Tennis 365 2020].

Wiele turniejów mających teoretycznie tę samą rangę, rozgrywanych w tym samym czasie i na tych samych kortach, np. Italian Open⁷, ma do dziś różne pule nagród dla kobiet i mężczyzn. W przypadku turnieju rozgrywanego na Foro Italico w Rzymie organizatorzy ogłosili, że zamierzają wprowadzić równe pule nagród w 2025 r. Iga Świątek, wygrywając turniej w 2022 r., zarobiła ponad dwukrotnie mniej niż Novak Djoković, będący zwycięzcą turnieju ATP⁸. Warto zauważyć, że dysproporcja między zarobkami zwycięzców i zwyciężczyń rzymskiego turnieju rosła nieprzerwanie do czasu pandemii⁹ (rysunek 2). W latach 2020 i 2021 pule nagród uległy znacznemu zmniejszeniu, jednak w dwóch kolejnych latach dostrzec można powrót do trendu sprzed okresu pandemicznego.

Rysunek 2. Wysokość nagrody dla zwycięzcy (ATP) i zwyciężczyni (WTA) turnieju w Rzymie (w tys. EUR)

Źródło: [Tennisplanet 2023].

Analogiczna sytuacja dotyczyła turnieju w Waszyngtonie. W 2023 r. rozegrano tam równocześnie zawody kobiet i mężczyzn. Oba turnieje miały tę samą rangę, mimo to zwyciężczyni, Coco Gauff

otrzymała jedynie nieco ponad 1/3 kwoty, którą uzyskał Dan Evans. Kwota za wygraną w turnieju WTA wynosiła nieznacznie ponad 120 tys. USD, co oznacza, że była także niższa od nagrody przewidzianej dla przegranego w finale turnieju ATP [Crim 2023].

Nierówności dotyczące zarobków w profesjonalnym tenisie dobrze widać także w ujęciu zbiorczym (tabela 1).

Tabela 1. Zarobki tenisistek i tenisistów będących na początku 2017 r. w pierwszej setce rankingu WTA/ATP (w mln USD)

Pozycje w rankingu	Zarobki tenisistów	Zarobki tenisistek	Ogółem	Zarobki kobiet w ogółem (w %)
1-10	365	201	566	36
1-20	538	353	890	40
1-30	623	395	1 018	39
1-40	703	428	1 131	38
1-50	751	458	1 209	38
1-60	771	514	1 285	40
1-70	816	543	1 359	40
1-80	850	561	1 411	40
1-90	871	580	1 451	40
1-100	887	607	1 494	41
Ogółem	7 176	4 640	11 816	39

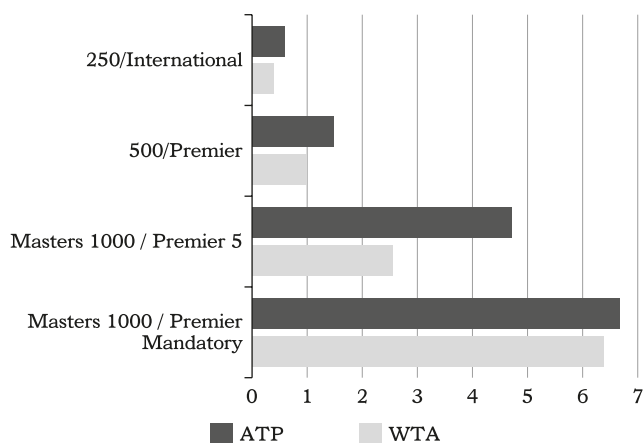
Źródło: [Cepeda 2021].

Jeśli przyjrzeć się jedynie pierwszej dziesiątce, zauważyć można pewną niemiernodajność takiego porównania. W czołówce mężczyzn znajdowali się bowiem Roger Federer, Rafael Nadal i Novak Djoković, którzy przez ponad dwie pierwsze dekady XXI w. zdominowali męski tenis. Na moment, którego dotyczy zestawienie, zwyciężyli w sumie w 43 turniejach wielkoszlemowych. Wśród kobiet w podobny sposób dominowała tylko Serena Williams. Ona na początku 2017 r. posiadała 22 zwycięstwa w turniejach wielkiego szlema. Pozostałe tenisistki nie zwyciężały z taką regularnością. Zaprezentowany rok można również uznać za początek okresu przejściowego w kobiecym tenisie¹⁰, kiedy to częstość przetasowań w czołowej dziesiątce była szczególnie duża. Stąd też relatywnie większe nierówności płacowe dotyczące ścisłych czołówek. Jednakże, biorąc pod uwagę całą ówczesną pierwszą setkę, dostrzec można, że dysproporcje płacowe nie są istotnie mniejsze.

Nierówności nie ograniczają się do różnej wysokości nagród, lecz dotyczą także możliwości udziału w zawodach określonej rangi. Tenisiści nienależący do ścisłej światowej czołówki mogą brać udział np. w turniejach ATP 250 – na sezon 2023 zaplanowano 38 turniejów tej rangi. Dla porównania w kalendarzu WTA znajdują się jedynie 23 turnieje, w których do zdobycia jest 280 punktów rankingowych. Jeszcze gorzej sytuacja wygląda, gdy spojrzymy na turnieje niższej rangi, czyli tzw. challengery. W tenisie męskim na 2023 r. przewidziano 137 turniejów [ATP Tour 2022], a imprez z cyklu WTA 125¹¹ zaledwie 17 [WTA Tour 2022]. Oznacza to olbrzymią różnicę w możliwościach startów dla tenisistek niebędących w ścisłej czołówce rankingu. Gdy już jednak turniej rangi 125 odbywa się, to wiąże się z większą konkurencją, przez co trudniej jest dochodzić do dalszych faz turniejów zawodniczkom spoza pierwszej setki rankingu. Tym samym trudniej jest im uzyskać zarobki, które pokrywałyby koszty związane z cotygodniowymi podróżami, opłacaniem hotelów, trenerów czy fizjoterapeutów. Nierówny dostęp do turniejów niższej rangi i niższe pule nagród to problemy, które występują od wielu lat. Zwracali na to uwagę C.R. Falke, M.J. Dufur i E.L. Moore [2013], według których różnice w płacach tenisistek i tenisistów wynikają nie tylko z różnej produktywności (popularność meczów, ceny biletów, oglądalność w telewizji), lecz także z niedofinansowania turniejów średniej i niskiej rangi. BBC [2016] stworzyła zbiorcze zestawienie ze średnią wysokością pul nagród turniejów poszczególnych rangi w 2016 r.¹² (rysunek 3). Dysproporcje są widoczne na każdym szczeblu, jednak największe są w przypadku turniejów ATP Masters 1000 i WTA Premier 5. Działo się tak, gdyż zawody kobiece posiadały *de facto* niższą rangę, tj. z mniejszą liczbą punktów rankingowych do zdobycia, a co za tym idzie, z niższą pulą nagród. Przykładem takiej praktyki jest organizacja turniejów w Cincinnati czy Rzymie. Istnienie turniejów rangi Premier 5 można uznać za swego rodzaju wybieg, który umożliwiał pozostawienie dużych dysproporcji w pulach nagród. Skoro bowiem przyznawana jest kobietom mniejsza liczba punktów rankingowych, to oznacza także mniejszy prestiż, a tym samym niższe pule nagród. Pod koniec 2020 r. doszło do zmian w nazewnictwie turniejów WTA. Tym samym turnieje Premier 5 i Premier Mandatory stały się turniejami rangi 1000, co koresponduje z taką samą nazwą w turniejach ATP [WTA 2020]. Tym niemniej dysproporcje w wysokości nagród nie

zniknęły wraz ze zmianą nazewnictwa, a wręcz stały jeszcze bardziej widoczne.

Rysunek 3. Pule nagród w turniejach ATP i WTA według rangi w 2016 r. (w mln USD)

Źródło: [BBC 2016].

Nierówności w tenisie ze względu na płeć można dostrzec także w przepisach. W 2018 r. Francuzka Alize Cornet podczas meczu pierwszej rundy US Open zauważyła, że założyła bluzkę tył na przód. Szybko ją z siebie ściągnęła i założyła poprawnie. Jednak sędzia główny ukarał ją ostrzeżeniem, a jako powód podał „niesportowe zachowanie” (*unsportsmanlike conduct*) [Suganuma 2023]. Zgodnie z obowiązującym regulaminem wielkoszlemowym tenisistki mogą zmienić ubranie podczas tzw. przerwy toaletowej lub przerwy dedykowanej zmianie stroju. Regulamin stanowi jednak, że każdorazowo powinno odbyć się to z użyciem łazienki. Analogiczne przepisy nie mają jednak zastosowania w przypadku mężczyzn, którzy regularnie zmieniają swoje stroje podczas zwykłych przerw między gemami. W świecie tenisa pojawiło się wiele głosów podkreślających dyskryminujący charakter takich przepisów. Zarówno WTA, jak i USTA (organizator US Open) przeprosiły Cornet za takie potraktowanie. Odstąpiono także od wymierzania kary finansowej [Kelner, Lutz 2018]. Ta sytuacja pokazała jednak, jak mocno zakorzenione potrafi być nierówne traktowanie, nawet w tak prozaicznej sprawie, jak zmiana koszulki założonej tył na przód. Kwestia strojów budzi kontrowersje w kobiecym tenisie również w innym kontekście. Wimbledon znany jest ze swojego mocnego przywiązania do tradycji. Jedną z takich tradycji jest całkowicie biały strój wymagany od tenisistek i tenisistów [Tredway, Liberti 2018]. Zawodniczki zwracały

uwagę, że zasada ta powinna zostać zmodyfikowana ze względu na menstruację. W 2023 r. organizatorzy Wimbledonu pierwszy raz w historii dokonali zmian w przepisach i dopuścili ubranie przez tenisistkę bielej niż biały [Bramley 2023; Wamsley 2022].

Na status kobiecego tenisa wpływ ma także sposób, w jaki media relacjonują zmagania tenisistek. We wstępie przytoczono literaturę bardziej odległą czasowo dotyczącą tej tematyki. Jednak badacze [Cooky et al. 2021] zauważają, że na przestrzeni lat 1989–2019 nie nastąpiła istotna zmiana dotycząca sposobu relacjonowania sportów kobiecych. Wciąż dyscypliny męskie mają pozycję dominującą. Ta różnica wpływa na popularność zmagania sportowych kobiet. Nieco inne wnioski z analizy przekazów telewizyjnych w latach 1989–2014 wyciągają M. Musto, C. Cooky i M.A. Messner [2017]. Według nich nastąpiła zmiana i obecnie sposób pokazywania i komentowania kobiecych rywalizacji sportowych jest wciąż rozczarowujący, ale najczęściej nieupokarzający. T. Bruce [2016] natomiast podkreśla rolę trzeciej fali feminizmu w dyskursie dotyczącym sportsmenek pt. „piękna i silna” (*pretty and powerful*), co pomogło poprawić sposób relacjonowania kobiecego sportu. J.S. Fink [2015] z kolei kładzie akcent na to, że chociaż coraz więcej dyscyplin sportowych otwiera się na rywalizację kobiet, to jednak niechęć mediów do relacjonowania części tych zmagania wciąż wpływa na postrzeganie umiejętności sportsmenek. To co w szczególności zwraca uwagę, zarówno w sporcie, jak i w pozostałych dziedzinach życia zawodowego, to różnica wynagrodzeń między kobietami a mężczyznami.

Nie mniej istotną kwestią jest podejście tenisowego świata do macierzyństwa. W przeszłości panowała opinia, że zajście w ciążę przez tenisistkę najprawdopodobniej oznacza koniec jej kariery. Wiązało się to z trudnościami dotyczącymi odbudowy formy sprzed ciąży czy też ograniczonymi możliwościami zapewnienia opieki nad dzieckiem. Opieka ta dodatkowo utrudniona jest przez niemal cotygodniowe podróże przez 10–11 miesięcy w roku. Tenisistki, które decydowały się na powrót do dyscypliny po urlopie macierzyńskim, musiały startować od zera. Przez osiem turniejów zawodniczki mogły liczyć na tzw. zamrożony ranking, jednak tylko pod warunkiem, że powróciłyby do rywalizacji nie później niż 2 lata od ostatniego startu [WTA Tour 2018]. Takie rozwiązanie karało tenisistki, które chciały lub były zmuszone, np. przez komplikacje związane z porodem, odroczyć powrót do rywalizacji na nieco dłuży

okres. Dopiero ciąża Sereny Williams i jej otwarty sprzeciw wobec dotychczasowych zasad przyczyniły się do poprawy sytuacji [Martin 2018]. Pod koniec 2018 r. WTA ogłosiło, że wraz z początkiem nowego sezonu wykorzystanie „zamrożonego rankingu” możliwe będzie przez 3 lata w przypadku ciąży lub długotrwałej kontuzji. Wciąż takie zamrożenie nie uprawnia do rozstawienia¹³ w drabince turniejowej, ale pozwala uniknąć tenisistki rozstawionej w pierwszej rundzie. Kluczowy jest jednak dodatkowy rok na powrót, bez którego zawodniczki zmuszone byłyby liczyć na dobrą wolę organizatorów poszczególnych turniejów, którzy mogliby wręczyć tzw. dzikie karty, czyli specjalne przepustki uprawniające do startu bez względu na ranking. Jednak nie każda tenisistka mogłaby liczyć na taki przywilej.

Zakończenie

Kobiety w tenisie borykają się z nierównościami zarówno płacowymi, jak i dotyczącymi ich szans na sukces. Kolejne pokolenia tenisistek starają się wpłynąć na tenisowe władze, aby urzeczywistnić równościowe postulaty. Między innymi Iga Świątek wyraziła ubolewanie z powodu nierówności, które istnieją w tenisie i stwierdziła, że WTA musi mocniej walczyć o zrównanie zarobków [Reuters 2023]. Wciąż zdarzają się mizoginistyczne komentarze lekceważące zawodniczki [Moore 2012], jednak i na tym polu można mówić o pewnej poprawie, mając na uwadze wypowiedzi Andy’ego Murraya czy Denisa Shapovalova. Pierwszy z nich zasłynął zatrudnieniem kobiety – Amelie Mauresmo – jako swojej trenerki; przywiązuje on wagę do tego, aby w tenisowym dyskursie nie pomijać osiągnięć kobiet oraz sam deklaruje się jako feministą [Bolton 2015]. Drugi otwarcie nawoływał do wyrównania płac tenisistek i tenisistów na wszystkich szczeblach rozgrywek [The Canadian Press 2023]. O ile wsparcie mężczyzn jest istotne, o tyle najważniejsze wciąż pozostaje zaangażowanie w sprawę samych zainteresowanych kobiet. Należy również zaznaczyć, że poruszono tu kwestię jedynie nierówności ściśle związanych z rywalizacją sportową. Zupełnie oddzielną kwestią jest natomiast zagadnienie kontraktów reklamowych, które w przypadku sportsmenów potrafią być wielokrotnie wyższe niż sportsmenek – w przypadku czołowej 10-tki najlepiej opłacanych sportowców w 2023 r. nie było ani jednej kobiety [Knight 2023]. Komercjalizacja sportu pogłębia różnice i sprawia, że sumaryczne zarobki potrafią

bardziej zależeć od kontraktów reklamowych niż od wyników sportowych.

Tenis kobiecy przeszedł niezwykle długą drogę i znajduje się obecnie w znacznie lepszej pozycji niż zdecydowana większość pozostałych dyscyplin sportowych. Postacie takie, jak Suzanne Lenglen, Billie Jean King czy siostry Williams, przez dekady pracowały na taki status tej dyscypliny. Jednak tenisistki wciąż muszą zmagać się z dyskryminacją płacową oraz walczyć o swoje prawa.

¹ 1 gwinea w przeliczeniu na obecne funty równa się ok. 1,05 GBP.

² Tour tenisowy to zorganizowane rozgrywki, które w każdym tygodniu rozgrywane są w innym miejscu na świecie.

³ Do dziś jest to jedyny turniej, w którym wszyscy tenisisci muszą grać w białych strojach.

⁴ Jej młodsza siostra Serena to zwyciężczyni rekordowych 23 turniejów wielkoszlemowych w singlu.

⁵ Rangi: 1000, 500, 250 (liczby oznaczają punkty rankingowe, które otrzymuje zwycięzca/zwycięzcy turnieju, choć w przypadku WTA dystrybucja punktów wygląda jeszcze nieco inaczej ze względu na niedawną zmianę nazw rang).

⁶ Turnieje organizowane przez ITF (International Tennis Federation).

⁷ Zarówno turniej ATP (Association of Tennis Professionals), jak i WTA ma rangę 1000, tj. za jego zwycięstwo otrzymuje się 1000 punktów rankingowych.

⁸ Polka uzyskała nieco ponad 520 tys. EUR, natomiast Serb ponad 1,1 mln EUR. Pula nagród w turnieju ATP wynosiła ok. 6 mln EUR, z kolei w turnieju WTA – 2,5 mln EUR.

⁹ Turniej w Rzymie został zaprezentowany jako turniej przykładowy. Analogiczne zjawiska można dostrzec w innych turniejach ATP i WTA, gdzie nie wprowadzono równości płac.

¹⁰ W 2017 r. Serena Williams nie brała udziału w turniejach z powodu ciąży. Od momentu jej zwycięstwa w Australian Open w 2017 r. do końca 2021 r. kobiecy tenis wzbogacił się o 10 nowych mistrzyń wielkoszlemowych (tj. tenisistek, które wygrały turniej wielkoszlemowy pierwszy raz w karierze). Dla porównania, między latami 2012 a 2016 nowych triumfatorek było jedynie 5.

¹¹ Tak oficjalnie nazywają się turnieje będące szczebel niżej od turniejów rangi 250, które uchodzą za ekwiwalent turniejów ATP Challenger w kobiecych rozgrywkach.

¹² Ówczesnie turnieje WTA miały następujące rangi (od najniższej): International, Premier, Premier 5 oraz Premier Mandatory. Część zawodów męskich i kobiecych organizowanych w tych samych miejscach miała różne rangi. Stąd porównanie ATP 1000 i WTA Premier 5.

¹³ Rozstawienie oznacza, że we wczesnych fazach turnieju (najczęściej w dwóch pierwszych rundach) nie trafia się na pozostałe rozstawione zawodniczki, tj. te, które przystępują do turnieju z najwyższych pozycji w rankingu.

Bibliografia

ATP Tour [2022], *ATP Challenger Tour – Calendar*, <https://www.atptour.com/en/atp-challenger-tour/calendar>, dostęp: 5.06.2023.

Barrett J. [2014], *Wimbledon: The official history*, „Vision Sports Publishing”, Londyn.

BBC [2016], *4 gráficos que muestran la disparidad entre hombres y mujeres en el tenis*, https://www.bbc.com/mundo/noticias/2016/03/160322_deportes_tenis_disparidad_dinero_ganancias_hombres_mujeres_jmp, dostęp: 9.12.2023.

Bernstein A. [2002] *Is it time for a victory lap? Changes in the media coverage of women in sport*, „International Review for the Sociology of Sport”, 37(3–4): 415–428.

BJK Firsts and Facts [2010], <https://web.archive.org/web/20100324004643/http://www.billiejeanking.com/fact.aspx>, dostęp: 26.04.2023.

Blattman E. [2013], *Billie Jean King and the battle of the sexes*, <https://www.womenhistory.org/articles/billie-jean-king-and-battle-sexes>, dostęp: 6.06.2023.

Bolton D. [2015], *Andy Murray declares himself a feminist, after hitting back at sexist criticism of his coach Amélie Mauresmo*, „The Independent”, <https://ghostarchive.org/a-rchive/20220507/> <https://www.independent.co.uk/news/people/news/andy-murray-declares-himself-a-feminist-after-hitting-back-at-sexist-criticism-of-his-coach-am-lie-10298946.html>, dostęp: 5.06.2023.

Bramley E. [2023], *For the first time in its history. Wimbledon has relaxed its dress code rules. Why are they so strict?* „BBC”, <https://www.bbc.com/culture/article/20230707-wimbledon-the-controversy-of-tennis-strict-146-year-old-dress-code>, dostęp: 16.08.2023.

Bruce T. [2016]. *New rules for new times: Sportswomen and media representation in the third wave*, „Sex Roles”, 74(7–8): 361–376.

Buyse J.M., Embser-Herbert M.S. [2004], *Constructions of gender in sport: An analysis of intercollegiate media guide cover photographs* „Gender and Society”, 18(1): 66–81.

Cepeda I. [2021], *Wage inequality of women in professional tennis of the leading international tournaments: Gender equality vs market discrimination?* „Journal of International Women’s Studies”, 22(5): 407–426.

Chevalier A. [2007], *Education, occupation and career expectations: Determinants of the gender pay gap for UK graduates*, „Oxford Bulletin of Economics and Statistics”, 69:7: 819–842.

Collins B. [1994], *Bud Collins’ Modern encyclopaedia of tennis*, Gale Research, Detroit.

Cooky C., Council L.D., Mears M.A., Messner M.A. [2021], *One and done: The long eclipse of women’s televised sports, 1989–2019*, „Communication & Sport”, 9(3): 347–371.

Crim J. [2023], *Citi Open: Washington Prize Money*, <https://tenniscompanion.org/prize-money/washington/>, dostęp: 14.08.2023.

Culpepper J.E. [2017], *On this day: Billie Jean King defeats Bobby Riggs in battle of the sexes*, „The Atlanta Journal-Constitution”, <https://www.ajc.com/sports/this-day-billie-jean-king-defeats-bobby-riggs-battle-the-sexes/gQnyRmg9uAbJPv9aTkejqN/>, dostęp: 6.06.2023.

Drucker J. [2021] *TBT: The Mother’s Day Massacre – Bobby Riggs over Margaret Court*, „Tennis.com”, <https://www.tennis.com/news/articles/tbt-the-mother-s-day-massacre-bobby-riggs-over-margaret-court>, dostęp: 27.07.2023.

- Dufur M.J. [2008], *Glass ceilings and productivity: The effects of ethnicity and sex in the presence of agreed-upon productivity measures among collegiate basketball coaches*, „Sociological Focus”, 41(2): 137–158.
- Duncan M.C., Sayaovong A. [1990], *Photographic images and gender*, „Sports Illustrated for Kids”, 3: 91–116.
- Engelmann L. [1988], *The goddess and the American girl: The story of Suzanne Lenglen and Helen Wills*, Oxford University Press, New York.
- English J. [1978], *Sex equality in sports*, „Philosophy & Public Affairs”, 7(3): 269–277.
- Fan P.L., Marini M. [1997], *The gender gap in earnings at career entry*, „American Sociological Review”, 62(4): 588–604.
- Fink J.S. [2015], *Female athletes, women's sport, and the sport media commercial complex: Have we really „come a long way, baby”?* „Sport Management Review”, 18(3): 331–342.
- Flake C.R., Dufur M.J., Moore E.L. [2013], *Advantage men: The sex pay gap in professional tennis*, „International Review for the Sociology of Sport”, 48(3).
- Guy J. [2019], *Fallon Sherrock makes history as first woman to win World Darts Championship match*, „CNN”, <https://web.archive.org/web/20191230163531/https://edition.cnn.com/2019/12/18/sport/fallon-sherrock-darts-scli-intl-spt-it/index.html>, dostęp: 25.04.2023.
- Hamilton B.H. [1997], *Racial discrimination and professional basketball salaries in the 1990s*, „Applied Economics”, 29(3): 287–296.
- Humphreys B.R. [2000], *Equal pay on the hardwood: The earnings gap between male and female NCAA Division I basketball coaches*, „Journal of Sports Economics” 1(3): 299–307.
- Jacobs J. [1989], *Revolving doors: Sex segregation and women's careers*, „Social Stratification, Class, Race, and Gender in Sociological Perspective”, 2: 714–719.
- Jakubowska H. [2012], *Zasady wynagradzania w sporcie w kontekście idei sprawiedliwości i równości płci*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, rok LXXIV, z. 1.
- Jakubowska H. [2014], *Gra ciałem: praktyki i dyskursy różnicowania płci w sporcie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kahn L.M., Shah M. [2005], *Race, compensation and contract length in the NBA: 2000–2001*, „Industrial Relations”, 44(3): 444–462.
- Kelner M., Lutz T. [2018], *US Open apologises after Alizé Cornet penalised for briefly removing shirt*, „The Guardian”, <https://www.theguardian.com/sport/2018/aug/29/alize-cornet-penalty-shirt-removal-us-open-tennis-heat>, dostęp: 16.08.2023.
- Kian E.M., Clavio G. [2011], *A comparison of online media and traditional newspaper coverage of the men's and women's US Open tennis tournaments*, „Journal of Sports Media”, 6(1): 55–84.
- Kirkpatrick C. [1973], *There she is, Ms. America*, „Sports Illustrated”, <https://www.si.com/vault/1973/10/01/618357/there-she-is-ms-america>, dostęp: 6.06.2023.
- Knight B. [2023], *The World's 10 Highest-Paid Athletes 2023*, „Forbes”.
- Knoppers A., Meyer B.B., Ewing M. [1991], *Opportunity and work behavior in college coaching*, „Journal of Sport and Social Issues”, 15(1): 1–20.
- Leythienne D., Ronkowski P. [2018], *A decomposition of the unadjusted gender pay gap using structure of earnings survey data*, „Statistical Working Papers”, Eurostat.
- Little A. [1988], *Suzanne Lenglen: Tennis Idol of the Twenties*, Wimbledon Lawn Tennis Museum.
- Little A. [2006], *Wimbledon Compendium*, The All-England Lawn Tennis and Croquet Club, London.
- Little A. [2013], *Wimbledon Compendium*, The All-England Lawn Tennis and Croquet Club, London.
- Magda I., Tyrowicz J., van der Velde L. [2015], *Nierówności płacowe kobiet i mężczyzn – pomiar, trendy, wyjaśnienia*, Instytut Badań Strukturalnych, Warszawa.
- Martin J. [2018], *Following Serena Williams' return, WTA changes rules on ranking after pregnancy and dress code*, „CNN”, <https://edition.cnn.com/2018/12/18/tennis/wta-rule-changes-ranking-after-pregnancy-dress-code-trnd/index.html>, dostęp: 6.06.2023.
- Meara K., Pastore F., Webster F. [2019], *The gender pay gap in the USA: A matching study*, „Journal of Population Economics”, 33: 271–305.
- Messner M., Duncan M.C., Wachs F.L. [1996], *The gender of audience building: Televised coverage of women's and men's NCAA basketball*, „Sociological Inquiry”, 66: 422–439.
- Moore G. [2012], *Gilles Simon has another swipe at women... after losing*, „The Independent”, <https://www.independent.co.uk/sport/tennis/gilles-simon-has-another-swipe-at-women-after-losing-7897182.html>, dostęp: 6.06.2023.
- Musto M., Cooky C., Messner M.A. [2017], *From fizzle to sizzle! Televised sports news and the production of gender-bland sexism*, „Gender & Society”, 31(5): 573–596.
- Ngai L., Petrongolo B. [2017], *Gender gaps and the rise of service economy*, „American Economic Journal: Macroeconomics”, 9(4): 1–44.
- Ovaisi H. [2019], *Women's football: Equal pay for equal play?* <https://www.solegal.co.uk/insights/womens-football-equal-pay-equal-play>, dostęp: 25.04.2023.
- Podgórski M. [2011], *Sport – dyskretny (de)konstruktor (po)nowoczesnej opowieści „wszyscy ludzie są równi”*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Rawls J. [1994], *Teoria sprawiedliwości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Reuters [2023], *Swiatek says WTA must grow and continue push for pay equality*, <https://www.reuters.com/lifestyle/sports/swiatek-says-wta-must-grow-continue-push-pay-equality-2023-02-22/>, dostęp: 5.06.2023.
- Roberts S. [2005], *Tennis' other „Battle of the Sexes’, before King-Riggs*, „The New York Times”, <https://www.nytimes.com/2005/08/21/sports/tennis/tennis-other-battle-of-the-sexes-before-kingriggs.html>, dostęp: 27.04.2023.
- Shmerler C. [2022], *Even in flush tennis, equal pay is a struggle*, „The New York Times”, <https://www.nytimes.com/2022/05/29/sports/tennis/women-tennis-equal-pay.html>, dostęp: 5.06.2023.
- Slezak C. [2007], *We haven't heard last of Venus*, „Chicago Sun-Times”, 18.03.2007.
- Suganuma K. [2023], *Racism and sexism against Serena Williams in Australian media: Understanding celebrity feminism and black women in cross-cultural contexts*, „Gender and Sexuality: Journal of Center for Gender Studies”, 18: 77–97.
- Stevenson D. [2002], *Women, sport, and globalization: Competing discourses of sexuality and nation*, „Journal of Sport and Social Issues”, 26(2): 209–225.

- Sweeney, S. [2008] *Appreciating Billie Jean King's contribution to second-wave feminism*, „The Harvard Gazette”, <https://news.harvard.edu/gazette/story/2008/11/appreciating-billie-jean-kings-contribution-to-second-wave-feminism/>, dostęp: 5.06.2023.
- Szymanski S. [2000], *A market test for discrimination in the English professional soccer leagues*, „Journal of Political Economy”, 108(3), s. 590–603.
- Tennis 365 [2020], *Wimbledon cancelled due to coronavirus – where does that leave tennis in 2020?* <https://web.archive.org/web/20200412162027/https://www.tennis365.com/grand-slam/wimbledon/wimbledon-set-to-receive-114m-insurance-payout-after-cancellation-of-tournament-report/>, dostęp: 5.06.2023.
- Tennisplanet [2023], *Prize money: Rome Masters 1000*, <https://www.tennisplanet.me/blog/2018/05/prize-money-2018-rome-masters-1000.html>, dostęp: 26.08.2023.
- The Canadian Press [2023], *Shapovalov calls for equal pay between pro tennis men and women*, „CBC Sports”, <https://www.cbc.ca/sports/tennis/denis-shapovalov-equality-pay-tennis-1.6770660>, dostęp: 5.06.2023.
- Time [1977], *How Bobby runs and talks, talks, talks*, <https://web.archive.org/web/20071025021004/http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,907843,00.html>, dostęp: 27.07.2023.
- Tingay L. [1977], *100 years of Wimbledon*, Guinness Superlatives.
- Tredway K., Liberti R. [2018], *'All frocked up in purple': Rosie Casals, Virginia Slims, and the politics of fashion at Wimbledon, 1972*, „Fashion, Style & Popular Culture”, 5(2): 235–247.
- Tyrała R. [2005], *O jeden takson za dużo. Rasa jako kategoria społecznie problematyczna*, „Oficyna Naukowa”, Warszawa.
- Vincent J., Pedersen P.M., Whisenant W.A., Massey D. [2007], *Analysing the print media coverage of professional tennis players: British newspaper narratives about female competitors in the Wimbledon Championships*, „International Journal of Sport Management and Marketing”, 2(3): 281–300.
- Wamsley L. [2022], *Wimbledon will allow women to wear colored undershorts, in nod to period concerns*, NPR, <https://www.npr.org/2022/11/17/1137394181/wimbledon-dress-code-change-white-period-women>, dostęp: 16.08.2023.
- Weber J.D., Carini r.M. [2012], *Where are the female athletes in sports illustrated? A content analysis of covers (2000–2011)*, „International Review for the Sociology of Sport”, 48(2): 196–203.
- Wertheim J., Feldman J. [2019], *The incomparable life and mysterious death of Suzanne Lenglen*, „Sports Illustrated”, <https://www.si.com/tennis/2019/06/27/suzanne-lenglen-tennis-wimbledon-life-death>, dostęp: 25.04.2023.
- Williams V. [2008], *Wimbledon has sent me a message: I'm only a second-class champion*, „The Times”, <https://web.archive.org/web/20081011110128/http://www.timesonline.co.uk/tol/sport/tennis/article679416.ece>, dostęp: 9.06.2023.
- WTA Tour [2008], *WTA Tour History*, <https://web.archive.org/web/20080529060754/http://www.sonyericssonwtatour.com/3/global/includes/TrackIt.asp?file=http%3A%2F%2Fwww.sonyericssonwtatour.com%2F3%2Fglobal%2Fpdfs%2Fevent%2F2008%2Ftournamentfinals.pdf>, dostęp: 27.04.2023.
- WTA Tour [2018], *WTA 2018 Official Rulebook*, <http://wtatennis.com/pdf/publications/2018WTARulebook.pdf>, dostęp: 6.06.2023.
- WTA Tour [2020], *WTA unveils comprehensive rebrand*, <https://www.wtatennis.com/news/1922290/wta-unveils-comprehensive-rebrand>, dostęp: 16.08.2023.
- WTA Tour [2022], *WTA 125 Calendar*, <https://www.wtatennis.com/TOURNAMENTS>, dostęp: 5.06.2023.
- WTA Tour and UNESCO to promote gender equality [2008], „International Herald Tribune”, http://www.iht.com/articles/ap/2006/11/11/sports/EU_SPT_TEN_WTA_Tour_UNESCO.php, dostęp: 27.04.2023.
- Yip A. [2018], *Deuce or advantage? Examining gender bias in online coverage of professional tennis*, „International Review for the Sociology of Sport”, 53(5): 517–532.